

Κεφάλαιο 9

9.1 9^η Εβδομάδα

Επεκτάσεις κυκλικές και Kummer

Πρόταση 9.1. Έστω σώμα K και $\sigma_1, \dots, \sigma_n$ διαφορετικοί αυτομορφισμοί του K , τότε αυτοί είναι K -γραμμικώς ανεξάρτητοι. Δηλαδή, αν $\lambda_1, \dots, \lambda_n \in K$ και $\lambda_1\sigma_1 + \dots + \lambda_n\sigma_n = 0$ ¹, τότε $\lambda_1 = \lambda_2 = \dots = \lambda_n = 0$.

Απόδειξη. Επαγωγικά επί του n . Αν $\lambda_1\sigma_1 = 0$, τότε $\lambda_1\sigma_1(1) = 0$. Αλλά $\sigma(1) = 1$, άρα $\lambda_1 = 0$.

Έστω $n > 1$. Υποθέτω ότι η πρόταση ισχύει για οποιουδήποτε διαφορετικούς αυτομορφισμούς του K που το πλήθος τους είναι $< n$. Θεωρώ n διαφορετικούς αυτομορφισμούς $\sigma_1, \dots, \sigma_n$ του K και υποθέτω ότι υπάρχουν $\lambda_1, \dots, \lambda_n \in K$, όχι όλα 0, τέτοια ώστε

$$\lambda_1\sigma_1 + \dots + \lambda_n\sigma_n = 0 \quad (9.1)$$

Μπορώ να υποθέσω ότι $\lambda_i \neq 0$ για κάθε i , διότι, αν π.χ. $\lambda_n = 0$, τότε $\lambda_1\sigma_1 + \dots + \lambda_{n-1}\sigma_{n-1} = 0$, άρα, από επαγωγική υπόθεση, $\lambda_1 = \dots = \lambda_{n-1} = 0$.

Επειδή $\sigma_n \neq \sigma_1$, έπεται ότι $\exists \alpha \in K : \sigma_n(\alpha) \neq \sigma_1(\alpha)$. Από την υπόθεση,

$$\lambda_1(u) + \dots + \lambda_{n-1}\sigma_{n-1}(u) + \lambda_n\sigma_n(u) = 0, \quad \forall u \in K$$

Διαιρώ με λ_n και θέτω $c_i = \lambda_i/\lambda_n$, οπότε

$$c_1\sigma_1(u) + \dots + c_{n-1}\sigma_{n-1}(u) + \sigma_n(u) = 0.$$

Θέτοντας στην τελευταία ισότητα το αu στη θέση του u παίρνω και τη σχέση

$$c_1\sigma_1(\alpha)\sigma_1(u) + \dots + c_{n-1}\sigma_{n-1}(\alpha)\sigma_{n-1}(u) + \sigma_n(\alpha)\sigma_n(u) = 0 \quad \forall u \in K.$$

Είναι $\sigma_n(\alpha) \neq 0$ ². Πολλαπλασιάζω την προ-τελευταία σχέση με $\sigma_n(\alpha)$ και την αφαιρώ από την τελευταία, οπότε παίρνω

$$c_1(\sigma_1(\alpha) - \sigma_n(\alpha))\sigma_1(u) + \dots + c_{n-1}(\sigma_{n-1}(\alpha) - \sigma_n(\alpha))\sigma_{n-1}(u) = 0 \quad \forall u \in K.$$

Αυτή η σχέση λέει ότι

$$c_1(\sigma_1(\alpha) - \sigma_n(\alpha))\sigma_1 + \dots + c_{n-1}(\sigma_{n-1}(\alpha) - \sigma_n(\alpha))\sigma_{n-1} = 0,$$

---

¹ Η μηδενική απεικόνιση $K \rightarrow K$.

² $\sigma_n(\alpha) = 0 \iff \alpha = 0 \iff \sigma_1(\alpha) = 0$.

δηλαδή έχω γραμμικό συνδιασμό $n-1$ διαφορετικών αυτομορφισμών να είναι 0, άρα, από την επαγωγική υπόθεση, όλοι οι συντελεστές είναι 0. Επιπλέον, καθώς $\sigma_1(\alpha) \neq \sigma_n(\alpha)$, πρέπει $c_1 = 0$, άρα $\lambda_1 = 0$, οπότε, λόγω της (9.1), $\lambda_2\sigma_2 + \dots + \lambda_n\sigma_n = 0$. Λόγω της επαγωγικής υπόθεσης, η σχέση αυτή συνεπάγεται ότι $\lambda_i = 0$ για κάθε i . $\square$

Κυκλικές επεκτάσεις

Ορισμός 9.2. Μια πεπερασμένη επέκταση E/F λέμε ότι είναι κυκλική αν και μόνο αν είναι Galois και η $\mathcal{G}(E/F)$ είναι κυκλική.

Θεώρημα 9.3. Έστω σώμα F , $n \in \mathbb{N}$ και $\omega \in F$ πρωταρχική n -οστή ρίζα της μονάδας. Έστω $f = X^n - \alpha$, όπου $\alpha \in F$, και E το σώμα διάσπασης του f πάνω από το F . Τότε η επέκταση E/F είναι κυκλική και $|\mathcal{G}(E/F)|$ διαιρεί το n . Ισχύει επίσης ότι $|\mathcal{G}(E/F)| = n$ αν και μόνο αν το f ανάγωγο πάνω από το F .

Απόδειξη. Έστω $\theta \in E$ κάποια ρίζα του f . Τότε όλες οι ρίζες του f είναι $\theta, \omega\theta, \dots, \omega^{n-1}\theta$ όλες διαφορετικές αν $\alpha \neq 0$. Άρα το f είναι διαχωρίσιμο, άρα η E/F είναι Galois ως σώμα διάσπασης διαχωρίσιμου πολωνύμου. Θεωρώ την εξής απεικόνιση ομάδων

$$\psi : \mathcal{G}(E/F) \rightarrow \mathbb{Z}_n,$$

που ορίζεται ως εξής: $\psi(\sigma) = k \pmod{n}$ εξ ορισμού αν $\sigma(\theta) = \omega^k\theta$. Αφού ο σ είναι F -αυτομορφισμός του E , το θ πρέπει να το στέλνει σε ρίζα του f , άρα σε κάποιο $\omega^k\theta$. Το k είναι μονοσήμαντα ορισμένο $\pmod{n}$, διότι αν $\sigma(\theta) = \omega^k\theta = \omega^l\theta$ τότε $\omega^{k-l} = 1$, οπότε $n \mid k-l$. Άρα η ψ είναι καλά ορισμένη. Επίσης, η ψ είναι ομομορφισμός ομάδων. Πράγματι, αν $\psi(\sigma) \equiv k$ και $\psi(\tau) \equiv l \pmod{n}$, τότε $\sigma\tau(\theta) = \sigma(\omega^l\theta) = \sigma(\omega)^l\sigma(\theta) = \omega^l\omega^k\theta$ αφού $\omega \in F$ άρα $\psi(\sigma\tau) = k+l = \psi(\sigma) + \psi(\tau)$. Τέλος, η ψ είναι 1-1, διότι, αν $\psi(\sigma) = 0$, τότε $\sigma(\theta) = \theta = \omega^0\theta$, άρα $\psi(\sigma) = 0 \pmod{n}$, οπότε η ψ έχει τετριμμένο πυρήνα.

Καθώς η ψ είναι μονομορφισμός, η $\mathcal{G}(E/F)$ είναι ισόμορφη με την εικόνα της μέσω του ψ , η οποία είναι υποομάδα της κυκλικής ομάδας $\mathbb{Z}_n$, άρα είναι κυκλική (υποομάδα κυκλικής ομάδας) και έχει τάξη που διαιρεί το n από το θεώρημα του Lagrange.

Τέλος, $|\mathcal{G}(E/F)| = [E:F] = [F(\theta):F] = \deg(\text{Irr}(\theta, F))$. Επειδή το f έχει ρίζα το θ , ισχύει ότι $\text{Irr}(\theta, F) \mid f$, άρα $n = |\mathcal{G}(E/F)| \iff \deg(\text{Irr}(\theta, F)) = n = \deg f \iff \text{Irr}(\theta, F) = f \iff f$ ανάγωγο. $\square$

Θεώρημα 9.4 (Αντίστροφο του Θεωρήματος 9.3). Έστω ότι η E/F είναι κυκλική επέκταση βαθμού n και το F περιέχει μία πρωταρχική n -οστή ρίζα της μονάδας, τότε υπάρχει κάποιο $\alpha \in F$, τέτοιο ώστε το E να είναι σώμα διάσπασης του ανάγωγου πολωνύμου $f = X^n - \alpha$.

Απόδειξη. Έστω $\omega \in F$ πρωταρχική n -οστή ρίζα της μονάδας. Εξ υποθέσεως η ομάδα Galois είναι κυκλική, άρα $\mathcal{G}(E/F) = \langle \sigma \rangle$ για κάποιο $\sigma \in \mathcal{G}(E/F)$ με $\text{ord}(\sigma) = |\mathcal{G}(E/F)| = [E:F] = n$. Άρα οι $\text{id}, \sigma, \dots, \sigma^{n-1}$ είναι διαφορετικοί. Από την Πρόταση 9.1, αυτοί οι αυτομορφισμοί είναι γραμμικώς ανεξάρτητοι, άρα $\exists \beta \in E$ τέτοιο ώστε

$$\theta := \beta + \omega\sigma(\beta) + \dots + \omega^{n-1}\sigma^{n-1}(\beta) \neq 0.$$

Υπολογίζω $\sigma(\theta) = \sigma(\beta) + \omega\sigma^2(\beta) + \dots + \omega^{n-2}\sigma^{n-1}(\beta) + \omega^{n-1}\beta$, άρα $\sigma(\theta) = \omega^{-1}\theta$. Έπεται ότι $\sigma(\theta^n) = (\sigma(\theta))^n = \theta^n$ οπότε $\theta^n \in \mathcal{F}(\langle \sigma \rangle) = \mathcal{F}(\mathcal{G}(E/F)) = F$, συνεπώς, $\alpha := \theta^n \in F$. Θεωρώ το πολώνυμο $f = X^n - \alpha \in F[X]$, το οποίο έχει ρίζα το θ .

Αφού $\omega \in F$, όλες οι ρίζες του f , δηλαδή οι $\theta, \omega\theta, \dots, \omega^{n-1}\theta$ ανήκουν στο E . Άρα το σώμα διάσπασης του f πάνω από το F είναι το $F(\theta)$. Είναι $\theta \in E$, άρα $F(\theta) \leq E$. Μένει να δείξω ότι ισχύει η ισότητα.

Είδαμε πριν ότι $\sigma(\theta) = \omega^{-1}\theta \in F(\theta)$, άρα, αν θέσω $\tau = \sigma|_{F(\theta)}$, τότε ο τ είναι F -μονομορφισμός του $F(\theta)$. Η επέκταση $F(\theta)/F$ είναι Galois ως σώμα διάσπασης του διαχωρίσιμου f , άρα ο τ είναι F -αυτομορφισμός του $F(\theta)$, δηλαδή $\tau \in \mathcal{G}(F(\theta)/F)$. Επίσης, $[F(\theta):F] = |\mathcal{G}(F(\theta)/F)|$. Θα δείξω στο

τέλος ότι οι $id, \tau, \dots, \tau^{n-1}$ είναι διαφορετικοί, άρα η $\mathcal{G}(F(\theta)/F)$ έχει τάξη τουλάχιστον n . Συνεπώς, $[F(\theta) : F] = |\mathcal{G}(F(\theta)/F)| \geq n$. Λόγω της $F(\theta) \leq E$ είναι και $[F(\theta) : F] \leq n$, άρα $[F(\theta) : F] = n$ και, συνεπώς, $E = F(\theta)$.

Μένει να δείξω ότι οι $id, \tau, \dots, \tau^{n-1}$ είναι διαφορετικοί. Αν ήταν $\tau^k = \tau^l$ για κάποια $0 \leq l < k \leq n-1$, τότε $\tau^k(\theta) = \tau^l(\theta)$, άρα $\sigma^k(\theta) = \sigma^l(\theta)$. Επειδή $\sigma(\theta) = \omega^{-1}\theta$, $\sigma^k(\theta) = \omega^{-k}\theta = \omega^{-l}\theta = \sigma^l(\theta)$, άρα $\omega^{k-l} = 1$ με $1 \leq k-l < n$ άτοπο, διότι $\text{ord}(\omega) = n$. $\square$

Επεκτάσεις Kummer

Ορισμός 9.5. Μία πεπερασμένη επέκταση Galois, της οποίας η ομάδα Galois είναι αβελιανή ονομάζεται επέκταση Kummer

Θεώρημα 9.6. Έστω $n \in \mathbb{N}$, F σώμα που περιέχει κάποια n -οστή ρίζα της μονάδας, $\alpha_1, \dots, \alpha_r \in F$, $f = (X^n - \alpha_1) \cdots (X^n - \alpha_r)$ και E το σώμα διάσπασης του f πάνω από το F . Τότε η E/F είναι επέκταση Kummer και $\sigma^n = id_E$ για κάθε $\sigma \in \mathcal{G}(E/F)$.

Απόδειξη. Για $i = 1, \dots, r$, έστω $\theta_i \in E$ με $\theta_i^n = \alpha_i$. Οι ρίζες του f είναι οι $\omega^j \theta_i$ για $i = 1, \dots, r$ και $j = 0, \dots, n-1$ και $E = F(\theta_1, \dots, \theta_r)$. Έστω $\sigma \in \mathcal{G}(E/F)$. Τότε $\sigma(\theta_i) = \omega^{k_i} \theta_i$ όπου τα k_i είναι μονοσημάντως ορισμένα mod n . Ας πάρω και άλλο ένα $\tau \in \mathcal{G}(E/F)$. Θα δείξω ότι $\sigma\tau = \tau\sigma$.

Έστω ότι $\tau(\theta_i) = \omega^{l_i} \theta_i$. Τότε,

$$\sigma\tau(\theta_i) = \sigma(\omega^{l_i} \theta_i) = \omega^{l_i} \omega^{k_i} \theta_i = \omega^{l_i + k_i} \theta_i$$

Όμοιως, $\tau\sigma(\theta_i) = \omega^{k_i + l_i} \theta_i$, άρα $\sigma\tau(\theta_i) = \tau\sigma(\theta_i)$ για $i = 1, \dots, r$ και, τελικά, $\sigma\tau = \tau\sigma$, άρα η επέκταση είναι Kummer. Προφανώς, $\sigma^n = id$ γιατί, αν $\sigma(\theta_i) = \omega^{k_i} \theta_i$, τότε $\sigma^n(\theta_i) = \omega^{nk_i} \theta_i = \theta_i = id_E(\theta_i)$ για κάθε $i = 1, \dots, r$. $\square$

Υπενθύμιση 9.7. Έστω ότι $(G_i, \cdot)_{i=1, \dots, n}$ είναι αβελιανές ομάδες με ουδέτερα στοιχεία e_i . Το καρτεσιανό γινόμενο $G = \prod_{i=1}^n G_i = G_1 \times G_2 \times \cdots \times G_n$, εφοδαδιασμένο με τον πολλαπλασιασμό κατά συντεταγμένη είναι ομάδα. Η ομάδα G_i είναι ισόμορφη με την (κανονική) υποομάδα $\{e_1\} \times \cdots \times G_i \times \cdots \times \{e_n\}$ της G , οπότε, όταν γράφομε, π.χ. $G_1 \times G_2 / G_1$, εννοούμε την ομάδα-πηλίκο $G_1 \times G_2 / G_1 \times \{e_2\}$.

Αντίστοιχα, η (κανονική) υποομάδα $H_i := G_1 \times \cdots \times G_{i-1} \times \{e_i\} \times G_{i+1} \times \cdots \times G_n$ της G ταυτίζεται με την $H_i \cong \prod_{j=1, j \neq i}^n G_j$ και $G/H_i \cong G_i$.

1^η Παρατήρηση: $\bigcap_{i=1}^n H_i = \{e_1, \dots, e_n\}$, δηλαδή, $\bigcap_{i=1}^n H_i$ είναι η τετριμμένη υποομάδα της G .

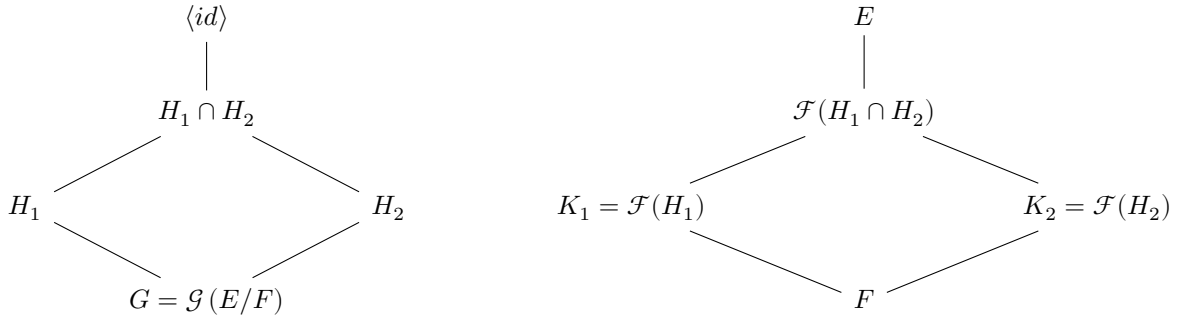
Το Θεμελιώδες Θεώρημα των Πεπερασμένων Παραγόμενων Αβελιανών Ομάδων λέει το εξής: Αν η G είναι (πεπερασμένα παραγόμενη) αβελιανή ομάδα, τότε $G \cong C_1 \times \cdots \times C_\mu \times \mathbb{Z}^\nu$, όπου C_i πεπερασμένη κυκλική ομάδα, δηλαδή αν $|C_i| = m_i$, $C_i \cong \mathbb{Z}_{m_i}$. Προφανώς τα μ και ν μπορεί να είναι 0. Η υποομάδα $\text{Tors}(G) = C_1 \times \cdots \times C_\mu \times \langle 0 \rangle^\nu$, την οποία ταυτίζουμε με την ισόμορφη της $C_1 \times \cdots \times C_\mu$, ονομάζεται υποομάδα στρέψεως της G , ενώ η υποομάδα $\langle 0_1 \rangle \times \cdots \times \langle 0_\mu \rangle \times \mathbb{Z}^\nu$, την οποία ταυτίζουμε με την ομάδα $\mathbb{Z}^\nu$, ονομάζεται ελεύθερο μέρος της ομάδας G και ο αριθμός ν λέγεται βαθμίδα (rank) της G .

Το μ είτε το ν δεν αποκλείεται να είναι 0. Στην περίπτωση πεπερασμένων αβελιανών ομάδων G , είναι, προφανώς, $\nu = 0$.

2^η Παρατήρηση: Έστω $G \cong C_1 \times \cdots \times C_\mu \times \mathbb{Z}^\nu$ όπως παραπάνω, με $\mu > 0$ και $|C_i| := d_i$ ($i = 1, \dots, \mu$). Τότε $C_i \cong \mathbb{Z}_{d_i}$. Αν σταθεροποιήσουμε το i και θεωρήσουμε το στοιχείο $(0, \dots, 0, 1, 0, \dots, 0)$ της ομάδας $\mathbb{Z}_{d_1} \times \cdots \times \mathbb{Z}_{d_i} \times \cdots \times \mathbb{Z}_{d_\mu}$, αυτό, προφανώς, έχει τάξη d_i . Άρα, η G περιέχει στοιχείο με τάξη d_i .

Λήμμα 9.8. Έστω E/F πεπερασμένη επέκταση Galois και K_1, K_2 ενδιάμεσες επεκτάσεις, με αντίστοιχες ομάδες (μέσω της αντιστοιχίας Galois) H_1, H_2 . Τότε το σώμα που αντιστοιχεί στην υποομάδα $H_1 \cap H_2$ είναι το $K_1 K_2$, η λεγόμενη σύνθεση (compositum) των $K_1 K_2$, δηλαδή το ελάχιστο υπόσωμα του E που περιέχει το $K_1 \cup K_2$.

Απόδειξη. Έχω το εξής διάγραμμα υποομάδων και σωμάτων

και θέλω να δείξω ότι $\mathcal{F}(H_1 \cap H_2) = K_1 K_2$. Είναι $H_1 \cap H_2 \leq H_1$, άρα $\mathcal{F}(H_1 \cap H_2) \geq \mathcal{F}(H_1) = K_1$ για $i = 1, 2$. Συνεπώς, $\mathcal{F}(H_1 \cap H_2) \supseteq K_1 \cup K_2$ άρα και $\mathcal{F}(H_1 \cap H_2) \geq K_1 K_2$.

Αντίστροφα, $K_i \leq K_1 K_2$ για $i = 1, 2$ άρα $H_i = \mathcal{G}(E/K_i) \geq \mathcal{G}(E/K_1 K_2)$ οπότε $H_1 \cap H_2 \geq \mathcal{G}(E/K_1 K_2)$ άρα $\mathcal{F}(H_1 \cap H_2) \leq \mathcal{F}(\mathcal{G}(E/K_1 K_2)) = K_1 K_2$. $\square$

Το Λήμμα γενικεύεται, δίχως δυσκολία, και για περισσότερες από δύο υποομάδες.

Τώρα μπορούμε να αποδείξουμε το (περίπου) αντίστροφο του Θεωρήματος 9.6.

Θεώρημα 9.9. Έστω $n \in \mathbb{N}$ και F ένα σώμα που περιέχει κάποια πρωταρχική n -οστή ρίζα της μονάδας. Έστω E/F επέκταση Kummer, $G = \mathcal{G}(E/F)$ και ισχύει $\sigma^n = id$ για κάθε $\sigma \in G$. Τότε, υπάρχουν κάποια $\alpha_1, \dots, \alpha_r \in F$ τ.ω. το E να είναι το σώμα διάσπασης του $f = (X^n - \alpha_1) \cdots (X^n - \alpha_r)$.

Απόδειξη. Η G είναι πεπερασμένη αβελιανή, ομάδα, άρα $G \cong C_1 \times \cdots \times C_r$ όπου C_i πεπερασμένη κυκλική με $|C_i| := d_i$. Για $i = 1, \dots, r$, έστω $H_i := \prod_{j \neq i} C_j \trianglelefteq G$. Σύμφωνα με την υπενθύμιση 9.7, είναι $G/H_i \cong C_i$.

Επίσης, έστω $\mathcal{F}(H_i) := K_i$. Από το Θεμελιώδες Θεώρημα Galois 6.9 η K_i/F είναι Galois και $\mathcal{G}(K_i/F) \cong G/H_i \cong C_i$. Άρα, για κάθε $i = 1, \dots, r$, η επέκταση K_i/F είναι κυκλική και $[K_i : F] = |\mathcal{G}(K_i/F)| = |C_i| = d_i$. Από το Θεώρημα 9.6, το K_i είναι σώμα διάσπασης του πολυνύμου $X^{d_i} - \beta_i$ για κάποιο $\beta_i \in F$ και, μάλιστα, $K_i = F(\theta_i)$, όπου $\theta_i^{d_i} = \beta_i$.

Τώρα, από τη 2^η παρατήρηση της υπενθύμισης 9.7, η G έχει ένα στοιχείο, έστω τ , τάξεως d_i και, λόγω της υπόθεσης, $\tau^n = id_E$. Άρα $d_i | n$, οπότε $n/d_i \in \mathbb{N}$ και θέτω $\alpha_i := \beta_i^{n/d_i}$. Έτσι, $\theta_i^n = (\theta_i^{d_i})^{n/d_i} = \beta_i^{n/d_i} = \alpha_i$, άρα το θ_i είναι ρίζα του $X^n - \alpha_i \in F[X]$.

Προφανώς, $F(\theta_1, \dots, \theta_r)$ είναι το σώμα διάσπασης του $f = (X^n - \alpha_1) \cdots (X^n - \alpha_r)$ και μένει να δείξω ότι $E = F(\theta_1, \dots, \theta_r)$.

Το $F(\theta_1, \dots, \theta_r)$ είναι το ελάχιστο υπόσωμα του E που περιέχει το σύνολο $F \cup \{\theta_1, \dots, \theta_r\}$, άρα $F(\theta_1, \dots, \theta_r) = K_1 K_2 \cdots K_r$. Από το Λήμμα 9.8, $\mathcal{G}(E/K_1 \cdots K_r) = H_1 \cap \cdots \cap H_r = \langle id_E \rangle$, όπου η τελευταία ισότητα ισχύει σύμφωνα με την 1^η παρατήρηση της υπενθύμισης 9.7. Άρα, $K_1 \cdots K_r = \mathcal{F}(\mathcal{G}(E/K_1 \cdots K_r)) = \mathcal{F}(\langle id_E \rangle) = E$, συνεπώς, $F(\theta_1, \dots, \theta_r) = K_1 \cdots K_r = E$. $\square$

Ασκήσεις

Άσκηση 9.10. Έστω $n \in \mathbb{N}$, σώμα F του οποίου η χαρακτηριστική είναι 0 ή p με $p \nmid n$, $c \in F \setminus \{0\}$ και E σώμα διάσπασης του $X^n - c$. Αποδείξτε ότι το E περιέχει πρωταρχική n -οστή ρίζα της μονάδας.

Άσκηση 9.11. Έστω πρώτος p , σώμα F του οποίου η χαρακτηριστική δεν είναι p , $c \in F \setminus \{0\}$, E σώμα διάσπασης του $f = X^p - c$ και $\omega \in E$ πρωταρχική p -οστή ρίζα της μονάδας (η ύπαρξή της εξασφαλίζεται

από την άσκηση 9.10). Υποθέτουμε ότι το f δεν είναι ανάγωγο πάνω από το F και $g \in F[X]$ είναι κάποιος ανάγωγος παράγοντας του f , με $\deg g = d$ ($1 \leq d < p$). Τέλος, έστω $\theta \in E$ ρίζα του g . Σε καθένα από τα παρακάτω ερωτήματα ισχύουν όλες οι υποθέσεις που προαναφέρθηκαν. Αποδείξτε τα εξής:

- (1) Έστω c_0 το γινόμενο των ριζών του g . Δείξτε ότι $c_0 \in F$ και $c_0^p = c^d$.
- (2) Παρατηρήστε ότι, καθώς $(d, p) = 1$, υπάρχουν ακέραιοι $a, b : ad + bp = 1$ και χρησιμοποιήστε αυτή τη σχέση, σε συνδυασμό με το (1), για να αποδείξετε ότι το f έχει ρίζα στο F .
- (3) Χρησιμοποιήστε το (2) και αποδείξτε ότι $E = F(\omega)$.
- (4) Αποδείξτε ότι το f διασπάται στο F αν και μόνο αν $\omega \in F$. (Το f έχει υποτεθεί μη ανάγωγο πάνω από το F , αλλά το ερώτημα αυτό εξετάζει πότε το f αναλύεται πλήρως σε πρωτοβάθμιους παράγοντες του f .)

Άσκηση 9.12. Έστω σώμα F χαρακτηριστικής p , E/F κυκλική επέκταση (άρα Galois) βαθμού p και σ γεννήτορας της $\mathcal{G}(E/F)$. Θεωρήστε δεδομένο ότι υπάρχει $\theta \in E : \sigma(\theta) = \theta + 1$ (η ύπαρξή του εξασφαλίζεται από το λεγόμενο «Θεώρημα 90 του Hilbert»). Αποδείξτε τα εξής:

- (1) Εξηγήστε γιατί η $F(\theta)/F$ είναι Galois. Έστω $\tau = \sigma|_{F(\theta)}$. Αποδείξτε ότι ο μονομορφισμός $\tau : F(\theta) \rightarrow E$ είναι στοιχείο της $\mathcal{G}(F(\theta)/F)$ και $\text{ord}(\tau) = p$. Βάσει αυτού αποδείξτε ότι $E = F(\theta)$.
- (2) Αποδείξτε ότι το θ είναι ρίζα κάποιου πολωνύμου $f = X^p - X - a \in F[X]$ και το f είναι ανάγωγο πάνω από το F .

Άσκηση 9.13. Έστω σώμα F χαρακτηριστικής p και E σώμα διάσπασης του $f = X^p - X - a \in F[X]$, όπου $a \neq 0$. Αποδείξτε τα εξής:

- (1) Αν $\theta \in E$ είναι ρίζα του f , τότε $f(\theta + b) = 0$ για κάθε $b \in \mathbb{F}_p$. Βάσει αυτού δείξτε ότι $E = F(\theta)$ και η E/F είναι διαχωρίσιμη.
- (2) Δείξτε ότι, αν $g \in F[X]$ είναι ανάγωγος παράγον του f , τότε $\deg g = 1$ ή p . Άρα, αν $\deg g = 1$, τότε $E = F$, ενώ αν $\deg g = p$, τότε το f είναι ανάγωγο πάνω από το F .
- (3) Αν το f είναι ανάγωγο πάνω από το F , δείξτε ότι η E/F είναι κυκλική.

Παρατήρηση. Ο συνδυασμός των ασκήσεων 9.12 και 9.13 αποδεικνύει το εξής Θεώρημα: Έστω σώμα F χαρακτηριστικής p . Η πεπερασμένη επέκταση E/F είναι κυκλική αν και μόνο αν το E είναι σώμα διάσπασης ενός ανάγωγου πολωνύμου της μορφής $f = X^p - X - a \in F[X]$. Όταν αυτή η συνθήκη ισχύει, τότε $E = F(\theta)$, όπου θ είναι ρίζα του f .

Άσκηση 9.14. Η άσκηση αυτή δείχνει, μεταξύ άλλων, ότι στο Θεώρημα 9.3 η συνθήκη να περιέχει το F πρωταρχική n -οστή ρίζα της μονάδας είναι αναγκαία προκειμένου να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι (υπό τις προϋποθέσεις του θεωρήματος) η επέκταση $\mathcal{G}(E/F)$ είναι κυκλική.

Έστω $n \in \mathbb{N}$, σώμα F του οποίου η χαρακτηριστική είναι 0 ή p με $p \nmid n$, $c \in F \setminus \{0\}$ και E σώμα διάσπασης του $f = X^n - c$. Έστω $\alpha \in E$ ρίζα του f και $\omega \in E$ πρωταρχική n -οστή ρίζα της μονάδας (το E περιέχει τέτοια ρίζα, σύμφωνα με την άσκηση 9.10).

- (1) Αποδείξτε ότι $E = F(\alpha, \omega)$.
- (2) Έστω $L = F(\omega)$. Αποδείξτε ότι η L/F είναι Galois και η E/L είναι κυκλική.
- (3) Έστω ότι $\text{Irr}(\omega, F) = (X - \omega)(X - \omega^{-1})$ και $[E : L] = n$.³ Αποδείξτε ότι υπάρχουν $\sigma, \tau \in \mathcal{G}(E/F)$ με τις εξής ιδιότητες: $\sigma(\alpha) = \omega\alpha$, $\sigma(\omega) = \omega$ και $\tau(\alpha) = \alpha$, $\tau(\omega) = \omega^{-1}$. Επιπλέον, αποδείξτε ότι $\text{ord}(\sigma) = n$, $\text{ord}(\tau) = 2$ και $\tau\sigma\tau^{-1} = \sigma^{-1}$ (ισοδύναμα, $\tau\sigma = \sigma^{-1}\tau = \sigma^{n-1}\tau$). Συμπεράνετε ότι η υποομάδα $\langle \sigma, \tau \rangle$ της $\mathcal{G}(E/F)$ είναι η διεδρική D_n . Συγκρίνετε τις τάξεις $|D_n|$ και $|\mathcal{G}(E/F)|$ και συμπεράνετε ότι $\mathcal{G}(E/F) = \langle \sigma, \tau \rangle$, άρα η E/F δεν είναι κυκλική, παρά το ότι το E είναι σώμα διάσπασης του $X^n - c \in F$. Αυτό το συμπέρασμα δεν αντιφάσκει, όμως, στο Θεώρημα 9.3, γιατί εκείνο το θεώρημα απαιτεί τη συνθήκη να περιέχει το F πρωταρχική n -οστή ρίζα της μονάδας, η οποία εδώ δεν ικανοποιείται.

³Στην άσκηση 9.15 θα δούμε παράδειγμα στο οποίο αυτές οι συνθήκες ικανοποιούνται.

Άσκηση 9.15. Η άσκηση αυτή δίνει ένα παράδειγμα στο οποίο όλες οι υποθέσεις της άσκησης 9.14 ικανοποιούνται, καθώς και οι υποθέσεις του ερωτήματος (3).

Έστω ω πρωταρχική 5^η ρίζα της μονάδας, $\beta := \omega + \omega^{-1}$, $F = \mathbb{Q}(\beta)$, $f = X^5 - 2 \in F[X]$ και $\alpha = \sqrt[5]{2} \in \mathbb{R}$.

(1) Αποδείξτε ότι $F = \mathbb{Q}(\sqrt{5})$ και το F δεν περιέχει καμμία 5^η ρίζα της μονάδας πλην του 1. Επίσης, δείξτε ότι $\text{Irr } \omega, F = (X - \omega)(X - \omega^{-1}) = X^2 - \beta X + 1$.

(2) Δείξτε ότι $[E : \mathbb{Q}] = 20$ και $[E : L] = 5$. Από την άσκηση 9.14 συμπεράνετε ότι $\mathcal{G}(E/F) \cong D_5$.